

Motion till riksdagen 2006/07:Ju255

av Lars Ohly m.fl. (v)

Tvångsmedel och medborgerliga fri- och rättigheter

1 Innehållsförteckning

2	Förslag till riksdagsbeslut	2
3	Inledning.....	4
4	EU:s definition av terroristbrott.....	4
5	Säkerhetskommisionen och Registernämnden	5
6	Ökad rättssäkerhet vid användningen av hemliga tvångsmedel.....	6
6.1	Tvångsmedelsnämnden	6
6.2	Upplysningsskyldighet	7
6.3	Offentliga ombud.....	7
7	Lagen om särskild utlänningskontroll.....	7
8	Kameraövervakning.....	8
9	Buggning	9
9.1	Rättssäkerhetsbrister i förslagen	10
9.1.1	Behov, effektivitet och nödvändighet	10
9.1.2	Effektiva rättsmedel	11
9.2	Förslagen stred mot grundlagen.....	12
10	Preventiv tvångsmedelsanvändning.....	13
10.1	Överskottsinformation	13
10.2	Yttrande- och tryckfrihet	13
11	Datalagring	14
12	Rättvis rättegång.....	14
13	Tortyr.....	15
13.1	FN-konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning	15
14	Sveriges övriga åtaganden i internationella konventioner rörande mänskliga rättigheter.....	16
15	Tilläggsprotokoll nr 12 till Europakonventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna	17
16	Demonstrations-, förenings- och mötesfrihet.....	18

Fel! Okänt namn på

2 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att regeringen bör verka för att EU:s definition av terroristbrott rivs upp.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att sammansättningen i Registernämnden ska motsvara sammansättningen i riksdagen.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Registernämnden ska ges i uppdrag att kontrollera uppgifter om enskilda som lämnas ut till annan stat.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att en tvångsmedelsnämnd med representation från samtliga riksdagspartier ska inrättas.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att regler för upplysningsskyldighet och skadeståndsansvar vid obefogade beslut om hemliga tvångsmedel ska utredas.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att se över lagstiftningen när det gäller offentliga ombud.
7. Riksdagen beslutar att lagen om särskild utlänningskontroll ska avskaffas.
8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Datainspektionen ska vara den myndighet som hanterar tillståndsgivning och kontroll av allmän kameraövervakning.
9. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att enskild som utsätts för tvångsmedel såsom frysning av tillgångar eller listning på EU:s s.k. terroristlistor ska ha rätt att få sin sak prövad i svensk domstol.
10. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att tillsätta en utredning med uppgift att utforma förslag om implementering av FN:s tortyrkonvention i svensk rätt genom skapandet av ett särskilt tortyrbrott, införande av förbud mot att åberopa bevis som tillkommit som följd av tortyr samt regler om rimlig och adekvat gottgörelse till tortyroffer.
11. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att konventionerna om mänskliga rättigheter snarast ska inkorporeras i svensk rätt och att en översyn ska göras gällande övriga konventioner som Sverige undertecknat så att det står klart att Sverige lever upp till de åtaganden konventionerna kräver.¹
12. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige snarast bör inleda en process för undertecknande och ratificering av tilläggsprotokoll nr 12 till Europakonventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.²

Fel! Okänt namn på

13. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om att regeringen ska verka för att förhandlingarna om regler för registrering av föreningar, deras medlemmar och ekonomiska förehavanden genast avbryts.

¹ Yrkande 11 hänvisat till KU.

² Yrkande 12 hänvisat till UU.

3 Inledning

Mänskliga rättigheter är ständigt ifrågasatta och måste därmed ständigt försvaras. När det gäller de politiska rättigheterna är det kanske framför allt rätten till privatliv, yttrandefriheten och föreningsfriheten som får stryka på foten utan vidare diskussion men på senare tid också rätten till rättvis rättegång och faktiskt också förbudet mot tortyr.

Utvecklingen när det gäller mänskliga rättigheter är att dessa ständigt får stå tillbaka i kampen mot terrorism och s.k. internationell brottslighet. Det nya säkerhetstänkandet innebär att hoten likställs inom Europa och USA även om förutsättningarna är mycket olika i de olika länderna såväl inom Europa som mellan Europa och USA. Denna likställning förutsätter i sin tur ett mistänkliggörande av folkgrupper och även politiska partier. I Spanien har man valt att förbjuda det politiska partiet Batasuna. I Tyskland har enligt uppgift razzior genomförts bland kurder utan konkreta anklagelser eller misstankar. I Storbritannien ges möjlighet till att övervaka utländska medborgare under längre tid utan att brottsmisstanke presenteras eller att frågan kan prövas i domstol trots att detta torde strida mot Europakonventionen för mänskliga rättigheter.

På närmare håll har Sverige sorgligt nog gått i första ledet när det gäller att kränka förbudet mot tortyr genom det spektakulära utlämnandet av två egyptiska män via amerikansk försorg till Egyptens säkerhetstjänst. När det gäller förbud av politiska och andra organisationer har Sverige dock lyckligtvis fortfarande inställningen att det inte är organisationer utan handlingar som ska vara förbjudna.

Vänsterpartiets inställning är och kommer att förbli att de mänskliga rättigheterna är odelbara och ständigt utsatta för attack. Vi kommer inte att ge vika för dessa attacker utan vårt mål är att ständigt försvara de friheter som är en förutsättning för att demokratin ska bestå och utvecklas. Vi är övertygade om att demokrati inte kan försvaras genom att begränsningar i de demokratiska rättigheterna införs. De rättigheter som generationer före oss slagits för att få till stånd måste bevaras och utvecklas.

4 EU:s definition av terroristbrott

Efter 11 september kom Sveriges regering överens med regeringarna i de övriga EU-länderna om att lagstifta mot terroristbrott. Tidigare hade man haft stora problem med att finna en definition som var klar och invändningsfri av vad som bör anses som ett sådant brott. Det lyckades man inte med den här gången heller, men tog ändå ett hastigt beslut.

Den definition som finns i vår svenska lagstiftning från den 1 juli 2003 för att uppfylla det som den föregående regeringen kommit överens om i EU, har denna svaghet och uppfyller inga rimliga krav på rättssäkerhet och legalitet. Samma problem gäller för den bestämmelse om ansvar för terroristbrott,

Fel! Okänt namn på

genom vilken vi genomfört EU-beslutet i Sverige. Regeringen bör verka för att EU:s definition av terroristbrott rivs upp. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

5 Säkerhetskommisionen och Registernämnden

År 2002 publicerades det mycket ambitiösa arbetet som fått namnet Säkerhetskommisionen. Flera tusen sidor i nio volymer bestående av forskarrapporter och analyser av dessa och dessutom en mängd annat arbete överlämnades till dåvarande justitieministern, Thomas Bodström. Innehållet i dessa volymer är en genomgång av den olagliga registrerings- och avlyssningsverksamhet som bedrivits av säkerhetspolisen och andra från mitten av 1900-talet fram till nutid.

Den stora nyheten i betänkandet var kanske omfattningen av verksamheten. Flera hundra tusen personer har olagligt övervakats och dessutom har ett stort antal journalister varit utsatta för liknande kontroll och angiveri på lösa grunder. Den olagliga övervakningen och utlämnandet av uppgifter ur olagliga register har lett till allvarliga konsekvenser för enskilda. Att ett antal personer hindrats i sin yrkesutövning är irreparabelt, och det kan konstateras att den kompensation som utbetalats till några få inte kan uppväga den kränkning som dessa personer varit utsatta för. Detta till trots har ingen person i beslutsfattande ställning åtalats för händelserna. Ingen ansvarig har heller bitt om ursäkt för de kränkningar enskilda råkat ut för.

Det krävdes mycket hårt arbete av många för att få till en kommission med uppgiften att utreda den olagliga åsiktsregistreringen och övervakningen som drabbat så många. Efter att rapporterna presenterats har dock debatten om ansvar tystnat fort. Besvikelsen över detta har varit stor, både bland dem som utsatts för övergrepp och bland många som slåss för mänskliga rättigheter i övrigt. Den relevanta frågeställningen borde givetvis ha varit hur denna massiva övervakning, förutom att den påverkat enskilda individer i deras yrkesutövning och i privatlivet, har påverkat det demokratiska samtalet, föreningsfriheten och andra friheter som vi tar för givet.

I samband med avslöjandena om IB och den massiva hemliga och olagliga övervakningen som svenska myndigheter gjorde sig skyldiga till under ett antal årtionden tillsattes Registernämnden som en garant för bättre hantering av dessa frågor. I Registernämnden finns i dag två partier representerade nämligen Moderaterna och Socialdemokraterna. Det är en märklig inställning att endast de två största partierna ska delta i kontrollen av säkerhetspolisen, och Vänsterpartiet har därför länge drivit att alla partier borde vara med och ta ansvar för denna kontroll. Vi föreslår därför att en förändring av sammansättningen av Registernämnden genomförs så att alla partier i riksdagen representeras i Registernämnden. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Fel! Okänt namn på

Under senare tid har frågan om säpos utlämnande av uppgifter om enskilda till utländska säkerhetstjänster diskuterats. Frågan har aktualiserats genom att en svensk fredsaktivist av israelisk polis nekats inresa till Palestina med hänvisning till uppgifter från svenska säkerhetspolisen. Den svenska fredsaktivisten har inte anklagats för några brott eller att ha gjort sig skyldig till skadlig verksamhet.

Att säkerhetstjänster har kontakter med sina internationella motsvarigheter är i sig inget konstigt och heller inte dåligt. Vänsterpartiet anser dock att det måste vara möjligt att kontrollera uppgifter som lämnas ut för att undvika att enskilda drabbas på ett orimligt sätt.

Registernämndens uppgift är att kontrollera att säpos register är lagliga och dessutom att utföra registerkontroller av personer som ska anlitas av stat och kommun för vissa känsliga uppgifter. När det gäller uppgifter som lämnas till utlandet om enskilda svenska medborgare finns ingen motsvarande kontroll. Det torde vara fullt möjligt att utvidga Registernämndens uppgift till att även omfatta kontroll av uppgifter som lämnas ut om enskilda till annan stat. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

6 Ökad rättssäkerhet vid användningen av hemliga tvångsmedel

Under de gångna åren har en del åtgärder vidtagits för att öka rättssäkerheten när det gäller hemliga tvångsmedel som vidtas med lagstöd. Det gäller rätten till ombud vid beslut om användning av tvångsmedel och även vissa förbättringar när det gäller den skrivelse som avlämnas till riksdagen med redovisning av polisens användning av tvångsmedel.

6.1 Tvångsmedelsnämnden

Den insyn och kontroll som i dag finns över den öppna polisens hemliga tvångsmedelsanvändning är dock inte tillräcklig. Vänsterpartiet har länge drivit frågan om att tillsätta ett organ med insyn i all den hemliga tvångsmedelsanvändning som den öppna polisen har rätt till, även enskilda och pågående ärenden. En Tvångsmedelsnämnd med representation från samtliga riksdagspartier bör inrättas. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

För detta ändamål avsätter Vänsterpartiet två miljoner kronor årligen under utgiftsområde 1. Frågan har utretts och utredaren har då kommit fram till att verksamheten bör klaras med en budget på en miljon kronor efter en jämförelse med Försvarets underrättelsenämnd (FUN). Vi gör dock bedömningen att Tvångsmedelsnämndens verksamhet kommer att vara mer omfattande än FUN:s och att även representation från samtliga riksdagspartier kräver visst ökat anslag.

Fel! Okänt namn på

Se även motionen Utgiftsområde 1 Rikets styrelse (K335).

6.2 Upplysningsskyldighet

En person som i dag utsätts för exempelvis hemlig telefonavlyssning eller hemlig teleövervakning och som sedermera åtalas i domstol får den bevisning som finns till hands presenterad för sig och ges självklart också möjlighet att bemöta densamma. Detta gäller även bevisning som har framkommit genom hemliga tvångsmedel. Ett stort antal personer där avlyssningen inte lett till rättsliga åtgärder förblir dock ovetande om att de utsatts för integritetskränkande behandling. Självklart är det orimligt att den som är åtalad får kunskap om detta men inte den som fått misstankarna mot sig obekräftade.

Det är inte säkert att en avlyssningsåtgärd eller liknande varit obefogad även om ärendet inte lett till åtal, men en upplysningsplikt skulle ge den enskilde möjligheten att få sin sak prövad. Detta torde gynna såväl tilltron till rättsväsendet som stärka rättssäkerheten. Om det vid en prövning visar sig att den integritetskränkande åtgärden varit obefogad ska skadestånd kunna utgå. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

6.3 Offentliga ombud

För att polisen ska få använda hemliga tvångsmedel krävs beslut i domstol. I förhandlingen företräds allmänhetens intresse av ett s.k. offentligt ombud. Dessa infördes under förra mandatperioden som ett led i att förbättra rätts-säkerheten.

Det har dock riktats omfattande kritik mot de offentliga ombudens villkor när det gäller att utföra uppdraget. Kritiken har inte minst kommit från flera som själva varit offentliga ombud, men som senare lämnat sina uppdrag. Den har bestått i det man menar vara det olämpliga i att regeringen utser ombuden och att ombuden endast företräder allmänheten och inte den mot vilken tvångsmedlen ska användas. Den har vidare handlat om att beslutsunderlag ofta inte varit tillgängligt för ombuden förrän vid sittande förhandling och att underlaget dessutom ofta varit undermåligt. Lagstiftningen vad gäller offentliga ombud bör ses över. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

7 Lagen om särskild utlänningskontroll

För att bekämpa terrorism har det sedan 1973 funnits särskilda möjligheter att övervaka och utvisa utlänningar, när det anses finnas risk för att dessa kan begå terroristbrott. Bestämmelserna finns sedan 1991 i lagen om särskild utlänningskontroll.

Lagen är en diskriminerande lagstiftning som bygger på ett misstänkliggörande av utländska medborgare. Om det finns misstankar om brottslig verksamhet kan rättsliga åtgärder vidtas även utan denna lag, precis som i de fall svenska medborgare misstänks för terroristbrott. Om det kan konstateras att han eller hon varit delaktig i terroristattentat tidigare kan rättsliga åtgärder vidtas inom Sverige eller genom utlämnande till annat lands rättsliga myndigheter.

Lagen är i stället till för att sänka kraven på rättssäkerhet. Den kan tillämpas utan att konkreta brottsmisstankar uppstått. Vidare är det så att även om en tingsrättsförhandling ska hållas och rätten yttra sig är det regeringen som ensam avgör ärendet. Detta innebär ett olämpligt sammanblandande av den verkställande och den dömande makten. Samtidigt saknas grundläggande rättssäkerhetskrav, såsom tvåpartsförfarande och offentlighet, i den instans där ärendet slutligen avgörs. I de fall där ärendet bedöms som brådskande går ärendet direkt till regeringen.

Personer, som med stöd av lagen dömts till utvisning, får tas i förvar. De får också ta personer i förvar om de bedömer att det är sannolikt att de skulle dömas till utvisning utan något rättsligt förfarande. Regeringen redovisar varje år användningen av lagen om särskild utlänningskontroll i en särskild skrivelse. Denna redovisning är dock undermålig och innehåller t.ex. inte någon redovisning av de tvångsmedel som använts med stöd av lagen.

Lagen om särskild utlänningskontroll bör avskaffas. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

8 Kameraövervakning

Kameraövervakning av platser dit allmänheten har tillträde har länge varit en fråga för diskussion. Kan förekomsten av kameror vara brottsförebyggande? Är förekomsten av övervakningskameror en förutsättning för utredning av brott? Kan övervakningskameror vara ett hjälpmedel vid utredning av brott? Självklart är svaret på alla dessa frågor i den bästa av världar ibland ja. Dock får förekomsten av övervakningskameror aldrig ses som ett undergörande trygghetsmedel. Självklart är antalet rån i nattöppna butiker mer beroende av ett stängt kassaflöde och förbud mot ensamarbete än övervakningskameror. Självklart är det bättre med kundvärdar på kollektivtrafiken än övervakningskameror. Självklart kan polisen ibland ha nytta av bilder från kameror när brott ska utredas men långt ifrån alltid.

Vänsterpartiet anser att kameror ska få användas för övervakning av allmänna platser med det ska ske under kontrollerade former och med restriktivitet. Tillsynen över de tillstånd som lämnas av länsstyrelserna lämnar mer att önska. Tillämpningen av tillståndsgivningen och föreskrifterna för sådana tillstånd skiljer sig åt över landet. Detta är inte en tillfredsställande ordning. I dag är det 24 myndigheter som handlägger dessa ärenden.

Vänsterpartiet menar att värnandet om den personliga integriteten skulle vinna på att det var en myndighet som handlade dessa ärenden. I de flesta

Fel! Okänt namn på

andra europeiska länderna är det dataskyddsmyndigheterna som sköter denna hantering. Vänsterpartiet anser att Datainspektionen ska vara den myndighet som sköter tillståndsgivning och kontroll av kameror på allmänna platser. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

9 Buggning

Under våren föreslog den föregående regeringen att polisen vid misstanke om vissa brott och under vissa förutsättningar ska få rätt att i hemlighet placera mikrofoner på platser för att sedan avlyssna de samtal som pågår i rummet eller på platsen. Detta kallas i propositionen för hemlig rumsavlyssning (prop. 2005/06:178). I folkmun kallas det dock för buggning och det är den termen vi kommer att använda i motionen.

Vänsterpartiet är motståndare till buggning eftersom vi anser att det innebär alltför stora inskränkningar av den personliga integriteten och att vare sig behov eller effektivitet är belagda. Det är allmänt konstaterat att buggning innebär större integritetsintrång än de hemliga tvångsmedel som i dagsläget är tillåtna i Sverige, där de mest integritetskränkande medlen får anses vara hemlig teleavlyssning och hemlig kameraövervakning. Propositionen beskrev på ett bra sätt det stora integritetsintrång som sker:

Hemlig rumsavlyssning, i vart fall där avlyssningen pågår någon tid, måste anses innebära en mer total kontroll än hemlig teleavlyssning. Detta hänger samman med att polisen kan lyssna på allt som sägs – och även på annat än samtal – i den avlyssnade lokalen, vid alla tider på dygnet och oavsett vilka som vistas där. Såsom bl.a. JO har påpekat kan mängden överskottsinformation bli omfattande. Det finns dessutom anledning att anta att människor i allmänhet är något mer återhållsamma med vad de säger i telefon än med vad de säger till varandra på tu man hand. I sin bostad torde de allra flesta människor utgå ifrån att ingen annan kan lyssna på det som sägs. Till detta kommer att hemlig rumsavlyssning ibland måste förenas med den ytterligare kränkning det innebär att polisen får rätt att bereda sig tillträde till bostäder för att placera ut de tekniska hjälpmedlen.

JO har menat att skillnaden mellan buggning och hemlig teleavlyssning är en artskillnad och inte en gradskillnad. JO har även menat att det finns risk för ryktesspridning och misstankar om missbruk av buggningen. Detta, menar JO, kan rubba allmänhetens tilltro till polisen och rättsväsendet i övrigt.

Justitiekanslern skriver i sitt remissvar att det inte är ovanligt att han får inleda förundersökningar om misstankar om spridning av uppgifter från hemlig teleavlyssning och att man måste utgå från att uppgifter kommer att spridas av enskilda poliser även vid buggning, om lagförslagen genomförs.

Försvarare av buggning brukar hävda att den som har rent mjöl i påsen inte har något att frukta. Problemet är att det sällan går att vara helt säker på vem som har gjort sig skyldig till ett brott. Mikrofoner kommer att placeras i miljöer där oskyldigt misstänkta befinner sig. Därtill kommer kränkningar som alltför ofta förbises, nämligen de kränkningar som personer i de misstänkta

omgivning får utstå. Liknande kränkningar förekommer redan i dag när hemlig teleavlyssning används. Där avlyssnas även den som den misstänkte samtal med. Buggning är dock en långt mer ingripande åtgärd, vilket gör att drabbandet av oskyldiga blir desto allvarligare. Dessutom torde fler oskyldiga drabbas vid buggning än vid hemlig teleavlyssning.

9.1 Rättssäkerhetsbrister i förslagen

Det fanns en lång rad anledningar till att Vänsterpartiet tog initiativ till att propositionen om buggning skulle läggas på is.

Lagrådet menade i sitt yttrande att om lagstiftningen ska genomföras så bör kraven för när den ska få användas skärpas. De ansåg att det inte var tillräckligt att det ”kan antas” att ett brotts straffvärde ska överstiga fängelse i fyra år, utan att det i stället skulle krävas att ”det med hänsyn till omständigheterna föreligger övertygande skäl att anta att brottets straffvärde överstiger fängelse i fyra år”. De ansåg också att misstankegraden bör höjas från skäligen misstänkt till på sannolika skäl misstänkt, vilket även remissinstanser krävt. Dessa krav ledde inte till ändringar. Vänsterpartiet befarade därför att lagförslagen kunde leda till en alltför extensiv tillämpning.

I förslagen undantogs några miljöer som ansetts vara nödvändiga att skydda från insyn. Detta gäller stadigvarande platser för samtal mellan försvare och misstänkt, mellan läkare/psykolog och patient och platser för bikt eller själavård. Detta gällde dock endast stadigvarande platser och inte tillfälliga, vilket i vissa fall kan göra undantagen verkningslösa. Exempelvis sker själavård inte sällan i enskilda personers hem. När det gäller medieredaktioner gäller att avlyssning får ske om det finns synnerliga skäl att anta att brott begås på platsen. Något undantag för journalister i övrigt finns inte; dvs. att uppgifter som lämnas i syfte att publiceras och som meddelas på annan plats än på en redaktion inte är skyddade.

Lagförslaget om buggning innebär också ett antal följdändringar i andra lagar. Vi väljer i denna motion att bara nämna en av dessa. Om lagstiftaren skulle välja att genomföra förslaget om buggning skulle svensk polis vara skyldig att genomföra buggning som beslutsats i övriga stater inom EU, enligt EU-beslut om rättslig hjälp. Svensk polis ska också kunna begära motsvarande hjälp i andra länder. I lagförslaget finns ingen analys av rättssäkerhetsgarantier när svensk polis begär hjälp utomlands och vice versa.

9.1.1 Behov, effektivitet och nödvändighet

Artikel 8 i Europakonventionen säger att ”var och en har rätt till skydd för sitt privat- och familjeliv, sitt hem och sin korrespondens”. Begränsningar av denna rättighet får endast göras om det kan anses nödvändigt i ett demokratiskt samhälle med hänsyn till det ändamål som föranlett inskränkningen. En inskränkning måste alltså vara proportionerlig. För att kraven enligt artikel 8 ska vara tillgodosedda krävs en redovisning av att det finns ett behov av de föreslagna medlen, att de är effektiva för sitt syfte och att de är nödvändiga.

Fel! Okänt namn på

Lagrådet riktade hård kritik mot lagrådsremissen på dessa punkter. Man menade att någon närmare analys av behoven och effektiviteten av buggning inte fanns. I Lagrådets yttrande kritiseras också det alltför vida tillämpningsområdet för den föreslagna lagstiftningen. När det gäller de behov som föreligger inom säkerhetspolisens område och den öppna polisens bekämpande av organiserad och systemhotande brottslighet så har det gjorts försök att motivera dessa, även om man inte lyckats. Dock har den föregående regeringen föreslagit att buggning ska få användas även vid fler brott. Lagrådet riktar kritik mot att någon motivering för dessa åtgärder inte fanns i lagrådsremissen. Bland annat nämner man att lagstiftningens tillämpningsområde är långt vidare än vad som är fallet exempelvis i Norge.

I propositionen hänvisas till stora terroristattentat på senare år. Vi kan dock notera att i dessa länder har buggning varit tillåten, men ändå inte kunnat användas för att stoppa attentaten. När detta påpekas brukar motargumentet vara att så många andra attentat stoppats, men att det inte är möjligt att berätta om dessa. Slutsatsen måste då bli att man menar att lagstiftaren behöver ta ett beslut baserat på ett underlag som måste vara hemligt även för lagstiftaren. En sådan ordning kan vi inte ha, särskilt inte när det handlar om inskränkningar av personers fri- och rättigheter, där motiven för besluten måste vara särskilt väl redovisade.

Efter att ha försökt påvisa behovet av buggning erkändes att "Det är naturligtvis svårare att uttala sig om metodens effektivitet och om vilka resultat som kan förväntas vid en användning av hemlig rumsavlyssning." Man hänvisar till att polisen i andra länder "anser" att metoden är effektiv. Man hänvisar också till en tysk studie där buggning i 19 % av fallen gav indicier, i 15 % nya utredningsuppslag och i 7 % av fallen bevis. Att detta används som ett argument för att metoden skulle vara effektiv är märkligt. Vänsterpartiet anser att detta inte kan ses som något annat än en väldigt låg effektivitet där de flesta som buggats har blivit utsatta till ingen nytta. I stället finns risken att buggningen används som ett spaningsverktyg.

Justitiekanslern har dessutom påpekat att det finns stor risk att personer som faktiskt har för avsikt att begå brott kan komma att pejla och/eller störa ut avlyssningsutrustningen. Påpekandet är värt att ta på stort allvar. Vänsterpartiet kunde konstatera att analyserna av behov, effektivitet och nödvändighet inte hade förbättrats från den lagrådsremiss som kritiserades hårt av Lagrådet. Alltjämt förefaller polisens efterfrågan vara det huvudsakliga argumentet, vilket inte är tillräckligt eftersom polisen har egna intressen i frågan. Denna kritik har varit omfattande även från en rad remissinstanser.

Den förra regeringen misslyckades alltså med att motivera inskränkningarna i personers fri- och rättigheter, vilket enligt regeringsformen och Europakonventionen ska medföra att de inte får genomföras.

9.1.2 Effektiva rättsmedel

Artikel 13 i Europakonventionen reglerar rätten till ett effektivt rättsmedel och säger att var och en vars fri- och rättigheter har kränkts ska ha rätt till ett effektivt rättsmedel inför en nationell myndighet. Vänsterpartiet är av upp-

fattningen att Sverige redan i dag ständigt bryter mot denna artikel i och med att en person som utsätts för hemliga tvångsmedel inte har rätt att få veta om detta i efterhand, och det finns inte heller något lagstadgat förfarande för det rättsliga efterspelet om en person ändå får kännedom om detta. Det finns t.ex. ingen rätt till skadestånd.

När den föregående regeringen ville införa buggning i den aktuella lagstiftningen var den av en ännu mer integritetskränkande karaktär än tidigare möjligheter till användning av hemliga tvångsmedel. Då är det självklart ännu viktigare att artikel 13 inte kränks. Lagrådet riktade kritik mot att förslagen bryter mot Europakonventionens artikel 13 genom att rätten till effektiva rättsmedel inte läggs fram, trots att det rör sig om långtgående inskränkningar i rätten till respekt för privatlivet och hemmet.

I propositionen kan man läsa att den svenska ordningen får:

med bl.a. domstolsprövning och offentliga ombud [...] jämte den extraordinära tillsyn som utförs av JO och Justitiekanslern och den parlamentariska efterhandskontroll som utövas av riksdagen, anses tillgodose de krav som ställs i artikel 13.

De rättssäkerhetsfunktioner som räknas upp anser vi är bra och bör finnas, men för att leva upp till artikel 13 i Europakonventionen krävs mer. Något som komplicerar detta resonemang ytterligare är personerna i de misstänkta omgivningarna och de kränkningar som dessa får utstå.

Den föregående regeringen sade sig dock vilja ta steg åt rätt håll genom att införa en viss underrättelseskyldighet om användande av tvångsmedel, men ”när, hur och till vilka informationen ska lämnas kräver dock ytterligare överväganden”. Detta skulle inte ha funnits på plats när regeringen föreslog att lagstiftningen skulle börja gälla.

9.2 Förslagen stred mot grundlagen

Av flera anledningar kunde vi konstatera att förslagen strider mot grundlagen. Den förra regeringen hade inte kunnat visa att kraven på behov, effektivitet och nödvändighet är tillfredsställda. Lagstiftning för att möta de krav som ställs enligt Europakonventionens artikel 13 saknas. Förslagen inkräktar dessutom på tryck- och yttrandefriheten på ett olämpligt sätt. Vänsterpartiet ville därför att propositionen skulle avslås.

Detta hände inte, men i stället använde vi oss av ett skydd för grundläggande fri- och rättigheter som finns i regeringsformen 2:12. Skyddet finns till för att minimera risken för att en majoritet av riksdagens ledamöter missbrukar sin makt för att på ett otillbörligt sätt inkräkta på människors fri- och rättigheter. Tillsammans med Miljöpartiet, Centerpartiet och Kristdemokraterna kunde vi tillfälligt stoppa regeringens förslag. En proposition om buggning kommer till riksdagen tidigast i juni 2007. Det är en fördel att den sittande Integritetsskyddskommittén då har slutfört sitt arbete.

Fel! Okänt namn

10 Preventiv tvångsmedelsanvändning

Parallellt med förslaget om buggning behandlades förslaget om att ge polisen rätt att använda hemliga tvångsmedel i förebyggande syfte. Detta innebär att hemlig teleavlyssning, hemlig teleövervakning, hemlig kameraövervakning och postkontroll i vissa ska fall få användas mot personer som ännu inte begått brott, utan indicier som skulle leda till misstanke om försök eller förberedelse till brott i dag. Alltså föreslås tvångsmedlen få användas redan under spaningsskedet. Vänsterpartiet menar att detta innebär ett paradigmskifte. Detta är också en åsikt som delas av många andra.

På många sätt är därför dessa förslag allvarigare än förslagen om buggning, även om de inte har uppmärksammats lika mycket. Precis som när det gäller buggningen yrkade Vänsterpartiet avslag på förslagen, men tvingades sedan använda sig av det minoritetsskydd som finns i grundlagen. Propositionen bordlades i tolv månader.

Det fanns en rad anledningar till vårt motstånd mot propositionen (prop. 2005/06:177), som i stora delar liknade de invändningar vi hade mot förslagen om buggning. Rättssäkerhets- och integritetsaspekterna hade inte bemötts med den respekt de förtjänar. Man hade inte heller någon övertygande argumentation kring behovet, effektiviteten och nödvändigheten av att ge polisen rätt att använda sig av preventiva tvångsmedel. Men vi hade också invändningar som inte tagits upp i avsnittet om buggning.

10.1 Överskottsinformation

Utgångspunkten för den nya lagstiftningen skulle enligt förslagen vara att förebygga särskilt allvarliga brott, ändå kunde den användas för att förebygga andra brott. Det föreslogs att uppgifter som har kommit fram vid tvångsmedelsanvändningen om annan förestående brottslig verksamhet än den som omfattas av tillståndet ska få användas för att förhindra brott. En sådan ordning anser Vänsterpartiet är högst olämplig.

10.2 Yttrande- och tryckfrihet

Historiskt sett har hemlig tvångsmedelsanvändning vid vissa tillfällen använts för att begränsa de demokratiska fri- och rättigheterna i Sverige. Genom s.k. ändamålsglidning, att tvångsmedel används för mer än de ursprungligen var tänkta för, kan även de nya förslagen resultera i samma risker.

Det finns dock risker redan vid lagstiftningens införande, utan att det kan sägas ske ett missbruk av den föreslagna lagstiftningen. Som en följd av kriminaliseringen av obehörig befattning med hemlig uppgift, ett brott som omfattas av möjligheterna till preventiv tvångsmedelsanvändning, finns risk för att personer avlyssnas för att förebygga dessa brott. Hur detta förhåller sig till

källskydd och meddelarfrihet hade inte tagits upp i något skede av framtagandet av lagstiftningen.

11 Datalagring

EU beslutade under förra riksdagsåret om en skyldighet för distributörer av tele- och datatrafik att lagra uppgifter om denna trafik under viss tid. Förslaget har kritiserats av den s.k. 29-gruppen som består av alla dataskyddsmyndigheter i EU då det anses strida mot Europakonventionen.

Vänsterpartiet var emot beslutet och anser också att det hastades fram utan att integritetsaspekterna togs på allvar. De drivande bakom förslaget ansåg att det var alltför bråttom och att dessa aspekter kan tas in i arbetet med implementeringen, vilket kommer att ta flera år. Vänsterpartiet har en representant i utredningen som föreslår hur EU-beslutet ska implementeras i Sverige och kommer dock där att bevaka integritetsintressena, även om vi anser det vara en underlig ordning att ett förslag inte har belysts i sin helhet innan beslut tas.

12 Rättvis rättegång

Ytterligare en mänsklig rättighet som regleras i ett antal internationella dokument, och även i den svenska grundlagen, är rätten till en rättvis rättegång. Detta är en förutsättning för en fungerande demokrati. För att uppnå målet att erbjuda rättvisa i rättegångar krävs inte bara oberoende domstolar utan också fungerande utredningsförutsättningar och självklart också avsaknad av diskriminering inom hela rättsväsendet. Det senare är en fråga som vi berör i motionen Kriminalpolitiken (Ju313). Dock finns det ytterligare krav för att förtroendet för rättsväsendet ska vara fullständigt. Ett sådant krav är att lagstiftningen är klar och tydlig och att den kan förstås av var och en.

I ett allt högre tempo införs i dag lagstiftning som inte uppfyller dessa krav. Detta gäller stora delar av den s.k. terroristlagstiftningen. I vårt eget land finns också ett mycket skrämmande exempel på hur otydlig lagstiftning och ett ogenomträngligt regelverk kan drabba enskilda.

Efter de fruktansvärda terrordåden i New York fick tre svenska medborgare sina tillgångar frusna. Detta innebar att de tre männen och deras familjer inte fick tillgång till dagligt levebröd. Lön kunde inte betalas ut och därmed inte hyra eller andra livsnödvändigheter regleras. En av dessa tre män levde ända till i år under dessa vidriga förhållanden. Han har inte fått sin sak prövad i Sverige och heller inte anklagats för något brott. Det finns ingen öppen kriteriebeskrivning eller något öppet förfarande som beskriver hur man hamnar på den lista som skapar denna livssituation. Detta till trots har EG-domstolens förstainstansrätt beslutat att det var rimligt att frysa tillgångar.

Fel! Okänt namn på

Vi ser exempel på hur man i andra länder gör större och större avsteg från rättssamhället som exempelvis de föreslagna nya reglerna om häktning som just nu bereds i Storbritannien eller USA:s fängelse i Guantanamo.

Vänsterpartiet anser att Sverige måste vara bättre än så. Åtgärder som drabbar enskilda ska vara reglerade i lag och ska kunna prövas i svensk domstol. Om listor av den typ som beskrivits ovan över huvud taget ska finnas måste det ges möjlighet för den enskilde att få sin sak prövad. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

13 Tortyr

Sverige är ett land som i teorin gått i främsta ledet när det gäller försvaret för förbudet mot tortyr. Vår roll som föregångsland är nu ett minne brott. I stället innehar vårt land det föga hedervärda världsrekordet i fällningar i FN:s tortyrkonvention. Efter den rättsvidriga avvisningen av två egyptiska medborgare till utländsk säkerhetstjänst har Sverige fullständigt tappat sitt anseende i denna fråga. Återigen har vi blivit fällda för ett brott mot förbudet mot tortyr.

13.1 FN-konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning

Artikel 4 i konventionen stadgar att ”varje konventionsstat ska säkerställa att alla tortyrhandlingar utgör brott enligt dess strafflag. Detsamma gäller försök att utöva tortyr samt av någon person vidtagen handling som utgör medverkan till eller deltagande i tortyr. Varje konventionsstat ska belägga dessa brott med adekvata straff, som beaktar deras allvarliga karaktär”.

I en artikel i Svensk Juristtidning nr 4/00 s. 325 f. tar professorerna Lars Hjerner, Ove Bring och Said Mahmoudi upp bristande genomförande i svensk rätt av Sveriges åtaganden i konventionen.

När konventionen ratificerades anförde departementschefen i propositionen (prop. 1985/86:17 s. 12) om definitionen på tortyr följande:

Denna definition innebär inga svårigheter från svensk rättssynpunkt. En sådan handling faller oftast i vart fall under begreppet misshandel i brottsbalken (BrB). Därunder faller nämligen handlingar som orsakar fysisk skada eller smärta men också svårare former av psykisk skada. Gällande svenska bestämmelser torde väl täcka innehållet i artikel 1.

Artikelförfattarna kritiserar detta ställningstagande som en alltför ytlig och bekväm tolkning av BrB 2:5. Det räcker inte enligt konventionen att tortyr oftast faller under en intern straffbestämmelse utan varje gärning som anges i konventionen ska vara kriminaliserad. I konventionen anges ”allvarlig smärta eller svårt lidande, fysiskt eller psykiskt som inte har någon motsvarighet i brottsbalkens misshandelsbegrepp”.

Som ännu allvarligare ser artikelförfattarna förhållandet att konventionen omfattar de fall då smärtan eller lidandet åsamkats genom "samtycke eller medgivande av en offentlig tjänsteman eller någon annan person som handlar som företrädare för det allmänna". Konventionens brottsbeskrivning omfattar alltså även viss underlåtenhet som inte faller under den svenska bestämmelsen om misshandel. Det är också på det sättet att konventionens medverkansbegrepp är betydligt mer vidsträckt än det svenska. Om Sverige ställts inför begäran om att utlämna Chiles förre statschef Pinochet hade det funnits risk för att svenska domstolar hade ansett att den svenska lagstiftningens medverkansbegrepp inte uppfyllts. Det skulle inte ha stärkt Sveriges internationella anseende.

I Sverige tillämpas rättsprincipen om fri bevisprövning. Det innebär att det inte finns något absolut förbud mot att åberopa bevis som tillkommit till följd av tortyr. Denna lucka i gällande rätt är helt oacceptabel.

Det finns inga regler i svensk rätt om gottgörelse av tortyroffer, något som föreskrivs i FN-konventionen mot tortyr. Dåvarande utrikesministern, Laila Freivalds, hade i medierna hänvisat till detta som skäl att avvisa skadeståndsanspråk från de egyptier som torterats efter att ha avvisats från Sverige. Det är nödvändigt att genom lagstiftning införa en rätt till gottgörelse för tortyroffer.

Regeringen bör snarast besluta om tillsättande av en utredning med uppgift att lämna förslag om en fullständig implementering i svensk rätt av tortyrkonventionen i de avseenden som anges i motionen. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

14 Sveriges övriga åtaganden i internationella konventioner rörande mänskliga rättigheter

Att ekonomisk kompensation inte utbetalas vid brott mot tortyrkonventionen är dock inte ett unikt problem när det gäller internationella konventioner. Sverige tillämpar den s.k. dualistiska principen beträffande tillämpligheten av internationella konventioner i intern svensk rättstillämpning. Det innebär att domstolar och myndigheter inte direkt tillämpar konventioner som Sverige åtagit sig att följa, utan att det först krävs att de "transformeras" till svensk rätt eller att konventionen som sådan görs till svensk lag genom att lagstiftaren beslutar om "inkorporering". Visserligen ska domstolarna, i den mån det finns ett tolkningsutrymme som medger detta, tolka lagstiftningen fördragskonformt. Men många gånger är detta inte möjligt.

Transformationsmetoden har ofta visat sig vara en ofullständig metod eftersom det är svårt för lagstiftaren att skaffa sig en total överblick över vilka lagar som behöver ändras och på vilket sätt för att Sverige ska uppfylla ett gjort konventionsåtagande. Den metod som ger säkra garantier för att ett konventionsåtagande genomförs på nationell nivå är inkorporering, en metod som för övrigt användes beträffande Europakonventionen den 1 januari 1995.

Fel! Okänt namn på

När det gäller andra grundläggande MR-konventioners ställning i svensk rätt brukar de FN-kommittéer som övervakar konventionerna regelmässigt rikta allvarlig kritik mot Sverige för att konventionerna inte gjorts tillämpliga i svensk rätt. Ett exempel på sådan kritik kom från FN-kommittén för mänskliga rättigheter i april 2002 i samband med granskningen av Sveriges femte rapport om tillämpningen av den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter.

De konventioner som i första hand blir aktuella är följande: Internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, internationella konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering, konventionen om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor, konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning och konventionen om barnets rättigheter. Sverige bör omedelbart inkorporera ovanstående konventioner i svensk rätt för att leva upp till de åtaganden konventionerna ålägger oss. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

15 Tilläggsprotokoll nr 12 till Europakonventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna

Tilläggsprotokoll nr 12 till Europakonventionen innebär att begränsningen av diskrimineringsförbudet i konventionens artikel 14 till att enbart gälla de rättigheter som omfattas av konventionen elimineras. Diskrimineringsförbudet utsträcks så att det omfattar alla rättigheter vilka är garanterade i lag. Detta är ett viktigt steg i arbetet för att förverkliga principen om alla människors lika värde.

Tyvärr har Sverige varken undertecknat eller ratificerat protokollet. Den föregående regeringen ifrågasatte om ett tilläggsprotokoll är rätt metod eftersom det tar mycket lång tid innan Europadomstolen hunnit utveckla en praxis. Samma argument skulle ha kunnat användas mot en anslutning till själva konventionen. Även konventionen är ett levande instrument, med en praxis från domstolens sida som ständigt utvecklas beroende på samhällsförhållandenas förändringar. Argumentet skulle även kunna anföras mot ny nationell lagstiftning över huvud taget.

Det har också anförts från den föregående regeringen att det inte kan uteslutas att en stat kan komma att hållas ansvarig enligt protokollet på grund av vad som hänt i den enskildes förhållande till tredje man, t.ex. en hyresvärd eller restaurangägare. Men även själva konventionen medför ju viss s.k. Drittwirkung, dvs. tillämplighet även mellan privata rättssubjekt. Det är angeläget att ett förfarande med inriktning på ett skyndsamt undertecknande och

ratificering av protokollet inleds. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

16 Demonstrations-, förenings- och mötesfrihet

Rätten att offentligt uttrycka sina åsikter genom demonstrationer är en viktig del av våra fri- och rättigheter. Rätten att organisera sig i föreningar utan att riskera att registreras för sina åsikters skull är en annan viktig fråga. Även dessa friheter är under attack.

Inom EU bereds för närvarande ett förslag om registrering av ideella föreningar. Förslaget som har till syfte att förhindra terrorism men innebär att såväl den lokala idrottsföreningen som en politisk sammanslutning och dess medlemmar ska finnas med i ett jätteregeister.

Som förslaget ser ut i dag finns en stor risk att en dyr och besvärlig byråkratisk apparat läggs över den ideella sektorn. Bland annat ska alla betalningar rapporteras. Förslaget ger också myndigheter rätt att utföra ingående undersökningar i ideella organisationer. Detta förslag hotar föreningsfriheten och att skapa det slutna kontrollsamhälle vi vill motverka. Vänsterpartiet anser att den svenska regeringen måste verka för att motverka förslaget i sin helhet. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Stockholm den 23 oktober 2006

Lars Ohly (v)

Marie Engström (v)

Elina Linna (v)

Kent Persson (v)

Lena Olsson (v)

Wiwi-Anne Johansson (v)

Peter Pedersen (v)

Alice Åström (v)